

ГУМАНІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ УМБЕРТО ЕКО

У статті розглянуто гуманістичні аспекти життя і творчості відомого італійського вченого та письменника Умберто Еко.

Ключові слова: гуманізм, культура, переклад, інтерпретація, постмодернізм.

В статье рассматриваются гуманистические аспекты жизни и творчества известного итальянского ученого и писателя Умберто Эко.

Ключевые слова: гуманизм, культура, перевод, интерпретация, постмодернизм.

The article views some humanistic aspects of live and creative work of a famous Italian scientist and writer Umberto Eco.

Keywords: humanism, culture, translation, interpretation, postmodernism.

Умберто Еко – видатний учений філософ, медієвіст, семіотик, спеціаліст з масової культури, мистецтвознавець, а також найвидатніший письменник сучасності. Сьогодні У. Еко – почесний доктор низки найвідоміших світових університетів: широка популярність прийшла до нього після появи його праць з історії та культури середньовіччя, наукових досліджень у галузі мистецтвознавства, культурології та семіотики, а також двох світових бестселерів – «Ім'я рози» і «Маятник Фуко».

В Україні цей непересічний філософ і громадський діяч став відомий насамперед своєю художньою творчістю – як письменник, а не як науковець. Пояснення цьому досить просте – літературні твори У. Еко були перекладені й опубліковані в нашій країні раніше, ніж це відбулося з його академічними текстами. Увагу українського інтелектуального загалу він привернув як оригінальний романіст-історик, тоді як у західних країнах «феномен Еко» створили його наукові праці, і лише значно пізніше прийшло визнання його літературного таланту. На жаль, сьогодні в Україні досить повільно проходить процес перекладання його робіт. Наявні публікації на українському та пострадянському інформаційному просторі висвітлюють лише окремі аспекти його діяльності: або літературну, або наукову. Найбільш вагомими в цьому плані є роботи українських дослідників М. Васильєва, Д. Затонського, А. Мельника, М. Назарця, М. Прокопович, Т. Стеценка та ін. Розгляд гуманістичної світоглядної концепції У. Еко є доволі актуальним та важливим для визначення проблематики сучасної української культурології.

Хотілося б наголосити, що перу У. Еко належить велика кількість наукових праць та п'ять художніх романів, два з яких є світовими бестселерами. Проза У. Еко – це поєднання складної семіотичної гри, що ґрунтується на багатозначності та історичній мінливості ключових понять людського досвіду, на актуальній етичній проблематиці, зокрема це дослідження витоків фанатизму, нігілізму, підозрілості, насильства, компромісу тощо. Характерною рисою творчості письменника є

динамічність сюжетів, побудованих на перетині історичних подій і сучасних реалій, які наближаються до детективу («Ім'я рози», 1980, – роман з історії бенедиктинського монастиря XIV століття), трилера («Маятник Фуко», 1988, – роман про сучасних дослідників історії лицарського ордену тамплієрів) або й до оманливо простої оповіді про долю юнака XVII століття («Острів напередодні», 1995, – роман, у якому автор звертається до «вічних» питань: що є Життя, що є Смерть, що є Кохання), або роман про те, як вигадка може сприйматися за чисту правду («Баудоліно», 2000, – роман, у якому автор доводить, що історичної неправди на світі не існує в принципі, тому що історія – це не те, що було, а те, що розповідається і тим самим створює для людського суспільства опору і прецедент).

До найбільш значних наукових праць науковця належать «Естетична проблематика у Фоми Аквінського» (1956), «Злякані та згуртовані» (вір, присвячений питанням масової комунікації), «Поетика Джойса» (1965). Досить оригінальним є вір «Як написати дипломну роботу» (1968) – це не лише посібник для дипломників, але й автобіографія в широкому розумінні, і той факт, що У. Еко вдалося сумістити ці дві речі, багато про що говорить: у цій книзі він зауважує, що після того, як дипломник узгодив тему і план своєї роботи з науковим керівником, він, певним чином, починає працювати на все людство. Якою б вузькою чи маргінальною не була його тема, він ставить перед собою завдання провести повне дослідження.

«Відсутня структура» (1968) – одна з найпопулярніших наукових робіт письменника – виклад основ семіотичного аналізу, який поєднується з критикою класичного структуралізму і який, як каже У. Еко, претендує на статус нової релігії з божеством-структурою в центрі. «Знак» (1971), «Домашній побут» (1973) – дослідження, присвячені проблемам історії культури. Далі з'явилися «Трактат із загальної семіотики» (1975), «На периферії імперії» (1977), «Lector in fabula» (1979; саме в цій роботі письменник уперше висовує проблему «зразкового читача»), «Семіотика і філософія мови» (1984), «Про дзеркала» (1985), а також збірка есе «Мандрівка в гіперреальність» (1986), «Межа інтерпретацій» (1990), де робиться спроба, спираючись на роботи логіка та філософа К. Поппера, сформулювати різницю між істинним і неістинним прочитанням тексту.

У тому ж ритмі виходять друком оригінальні праці – «Інтерпретація та гіперінтерпретація» (1992), «Пошуки ідеальної мови у європейській культурі» (1993), «Відкладений Апокаліпсис» (1994) та «Шість прогулянок у літературних лісах» (1994). Як відомо, ці шість лекцій, прочитаних У. Еко в Гарвардському університеті, висвітлюють проблеми взаємин між літературою і реальністю, між автором і текстом, аналізують місце і роль фабули, сюжету та дискурсу в художньому творі.

«П'ять есе на теми етики» (1997) охоплюють суто актуальні проблеми сьогодення: що атеїстові замінює Бога; які психологічні результати останньої світової війни; чим пояснити живучість фашизму; яке місце посідає преса в сьогоденні; чи є виправдання фашизму, тобто мова йде про проблеми, небайдужі для всього людства. «Кант і качконіс» (1997) – дослідження, присвячене питанням епістемології; «Між неправдою та іронією» (1998) – автор аналізує феномен неправди в різного роду

практиках, як мовних, так і поведінкових. «Про літературу» (2002) – збірник статей із журналів та публічних виступів; «Сказати майже те ж саме» (2003) – ця книга основана на семінарах, які вів учений у різних університетах і студіях з проблем, пов'язаних з перекладом.

Останнім часом світ побачили ілюстрований роман «Чарівне полум'я цариці Лоани» (2004) та «Історія краси» (2004; це культурологічне дослідження, у якому У. Еко робить аналіз різних типів краси, які були розповсюджені в різних народів світу в різні епохи, та розмірковує про те, як впливає краса на стан сучасного суспільства), а також нова збірка есе письменника «Повний назад. „Гаряча” війна та популізм мас-медіа» (2006). Остання збірка – це серія переважно політичних статей, надрукованих між 2000-м та 2005-м роками. У них У. Еко детально зупиняється на недавніх негативних явищах міжнародної політики (починаючи з терористичних актів в Америці 11 вересня 2002 року і до війни в Афганістані та Іраку); на італійській політиці (на думку письменника, популістській, заснованій на контролі мас-медіа та режимі Берлусконі), а також на науковій та технологічній сферах сучасного життя. Взагалі, в усіх цих явищах філософ убачає не прогрес, а регрес: на його думку, західна цивілізація крокує назад, точно повторюючи рухи рака.

Свого часу У. Еко безпосередньо зіткнувся з багатьма згаданими вище проблемами і його світогляд упродовж життя докорінно змінився: від Спілки молодих католиків до лівих інтелектуалів. До двадцяти років він був в активістах Спілки католицької молоді. Це був вибір на користь стоїцизму і самопожертви. «Ми не їздили у відпустки, – згадує У. Еко, – а організовували центри соціальної допомоги, займалися дітьми, людьми похилого віку... Не ходили танцювати. О-о, це був вчинок! Після війни, знаєте, танці ж були найпривабливішою розвагою... Ми були не схожі на наших ровесників – ми були меншістю зі знаком особистості. У цьому і полягав наш спосіб протиставляти себе суспільству» [1, с. 3]. Об'єднання «молодих католиків» фактично переслідувалося фашистським режимом, позаяк режим побачив у них протизагугу своїм власним молодіжним організаціям. І в повоєнний період спілка виступала проти наявної системи освіти: вона перебувала в стані полеміки з великою частиною суспільства, включаючи і більшу частину католицького загалу.

Потім У. Еко відійшов від «молодих католиків», поступово схиляючись до лівого світогляду. Він пояснював: «Образи Сталіна і Радянського Союзу ніколи не були для мене бойовим штандартом. ...придушення Угорщини або доповідь Хрущова, які довели до кризи багатьох молодих італійців, що співчували комунізму, для мене не були ударом! Вони руйнували не мою утопію. Вони руйнували утопію інших. І скінчилося тим, що парадоксальним чином я почав зближатися з лівими вже після цього...» [1, с. 3].

Слід зауважити, що еволюція ідеологічних переконань У. Еко не була типова, оскільки радянські символи не були для нього прийнятними орієнтирами. Він дивився на цю реальність із критичною байдужістю. Намагаючись розібратися глибше, він здійснив кілька поїздок до соціалістичних країн і там пережив перші відчуття, пов'язані з реальним соціалізмом: побачив вітрини з убогим одягом, штовхався в чергах, щоб пообідати... Після повернення на запитання друзів, що він думає про

соціалістичні країни, письменник відповідав: «При моєму теперішньому життєвому рівні – нормальна зарплата у видавництві, усі інші блага... можливість повезти дітей до моря... ну, словом, стандартний нормальний рівень життя... – мені прямий розрахунок жити в Італії. Але будь я дуже бідним, я віддав би перевагу можливості жити там» [1, с. 3]. Тобто він виніс з поїздок спокійне і раціоналістичне враження. Він побачив, що найбільш невлаштовані прошарки населення забезпечені певними гарантіями, але за рахунок відмови від свободи.

Постає питання: чому за такої тверезості міркувань він не відкинув прозорої привабливості комуністичного міфу? Зрозуміло, не ця поїздка обумовила перехід У. Еко до лівого світогляду. І не читання «Маркса, – твердить письменник, – і тим більше не читання Жданова та філософів-діаматчиків, хоча вони і перекладалися італійською мовою і я правив і редагував ці переклади, навіть писав рецензії. Пам'ятаю свої почуття: ну і зашорені ж вони, бідолахи, і що з них візьмеш. Ні. Для моєї трансформації відіграв величезну роль Бертольт Брехт. Він дав мені релігійне бачення соціальної справедливості та революції. Знаменитий вірш Брехта „До нащадків”, у якому в певний момент він говорить: „Ми не могли завжди бути привітними”, дав мені відчуття, що в деяких країнах справді не завжди можна бути привітними. Хоча мені й далі хотілося бути привітним у своїй країні» [1, с. 3].

Особливий інтерес в Італії викликала полеміка У. Еко з кардиналом Мартіні на сторінках часопису «Ліберал» про релігійність нерелігійної свідомості. Карло Марія Мартіні для багатьох у світі став очевидним претендентом на папську тиару, він тривалий час працював ректором Римського Григоріанського університету, був відомий як архієпископ Міланський, провідний діяч європейського екуменізму, дослідник Нового Заповіту, автор численних книг для «мирян». Зміст діалогу і його форма виявляються вельми захоплюючими і корисними для читача. Адже мистецтво діалогу в сучасному світі перебуває далеко не на вищому рівні, тому спокійний і продуктивний діалог навіть між людьми, погляди яких набагато ближчі, ніж у агностика У. Еко і католика Мартіні, дається людству з великими зусиллями. І кардинал, і письменник спробували зрозуміти позицію протилежної сторони. Вони не звинувачують один одного, не тягнуть за собою вантаж історії, не переходять на особистості.

Мета діалогу про віру і невіру У. Еко сформулював так: він і кардинал Мартіні прагнули «знайти точки дотику між світськими людьми і католиками». І цей пошук ведеться на прикладі найважчих і болісних питань Буття. Вражаюче просто і відверто автори міркують над проблемами очікування кінця світу, про право жінки працювати священиком та право жінки на аборт, а також над тим, якими етичними установками користуються і віруючі, і агностики в повсякденному житті. «...Нерелігійний світогляд я не пасивно засвоїв, а вистраждав у процесі тривалого та поступового перетворювання, і до цієї пори я не можу знати, наскільки мої моральні погляди визначаються відбитком тієї релігійності, що мені була прищеплена на початку життя... Те, що я визначив як „позарелігійна етика”, по суті, це – етичність природи, а від неї не стане відхрещуватися навіть і віруюча людина. Природний інстинкт, що доріс до ступеня самосвідомості, – хіба це не опора, не задовільна гарантія? Але

майте на увазі, що невіруючі, думаючи, що за ними ніхто не спостерігає, саме тому й переконані, що ніхто з тих же небес не пробачить їм за їхні неподобства. Якщо невіруючий розуміє, що вчинив зло, його самотність безмежна, його смерть невідворотна. Швидше за все, він намагатиметься більше, ніж віруючий, спокутувати несправедливість учиненого привселюдним поканням; він попросить помилування... Це він знає заздалегідь, що не вірує, це він відчуває всіма фібрами душі та розуміє, що повинен апріорі бути милостивий до іншого. Не будь так, відкіля бралось б каяття – почуття, настільки властиве невіруючим? Я не згодний із жорстким протиставленням тих, хто вірує в потойбічного Бога, тим, хто не вірує ні в яке надособистісне начало...» [1, с. 3].

У процесі діалогу створюється текст, який показує теми з протилежних точок зору, теми всеосяжної проблематики. Це текст, у якому автори указують, що і як слід обговорювати. Кардинал веде діалог максимально серйозно, а У. Еко – з гумором та іронією. Взагалі, починаючи з «Імені рози», письменник постійно повертається до теми гумору в християнській релігії. Останніми роками його роздуми набувають глобального характеру: У. Еко бачить, що «гуморонедостатність» в організмі християнства породила відсутність терпимості, ослаблена імунна система Церкви чинить опір – сміхові, породжуючи й розповсюджуючи у світі агресію та критику собі подібних. Згідно з філософом, одна з причин виникнення і фашизму, і тероризму – відсутність сміху в християнстві.

Відчуття, яке складається у нас після читання книг У. Еко, – це відчуття полемічності його позиції щодо крайнощів, коли переконання декларуються категорично. Кардинал Мартіні пропонує закону та політиці захищати Життя і його цінність, а У. Еко вважає за краще захищати його з позиції етики і усмішки поблажливої мудрості.

Продовження ця тема має в одній з найостанніших збірок письменника «Повний назад», де вміщена стаття «Коріння Європи», у якій автор розглядає проблему, що надзвичайно жваво обговорювалася останнім часом у європейській пресі: «Чи справді необхідно, щоб була у Європейській конституції фраза про „християнське коріння” нашого континенту» [2, с. 424]. Прихильники цієї формули посилаються на ту обставину, що Європа складалася як оплот християнської культури, бо неможливо уявити собі Європу без церков, без різних християнських королів, без богослов'я схоластів і без численних канонічних святих.

Полемізуючи, супротивники вищенаведеної точки зору посилаються на те, що сучасні демократії засновані на світських офіційних принципах. На що перші відповідають, що європейські завоювання – це спадщина Французької Революції, а коріння йде до чернецтва, до францисканців. Супротивники небезпідставно закликають замислитися над тим, чим стане Європа в недалекому майбутньому, коли вона неминуче перетвориться в поліетнічну єдність. Потрібно розуміти, що це не релігійна війна, а об'єктивна необхідність прийняти рішення, визначаючи загальне обличчя європейської спільноти, виходячи з її минулого чи з її майбутнього. Якщо говорити про минуле, то «всі культури дають живлення пагонам інших, як далеких так і близьких культур, але найважливіше – як ці пагони прищеплюються. Зовсім не

зайве, вказує У. Еко, у європейській Хартії було б відсилання і до греко-римських і до іудео-християнських коренів сучасної культури» [2, с. 426].

У кінці статті філософ висловлює сподівання, що заради цих самих коренів подібно до того, «як Рим розгорнув свій пантеон для всіх богів, якого б вони не були походження і на вищі трони пустили чорношкірих (адже святий Августин був африканцем), – об'єднана Європа так само розкрита для всіх новітніх віянь, етнічних і культурних, причому культурна відкритість має стати найглибшою з усіх європейських характеристик» [2, с. 428].

Розмірковуючи над проблемою міграції, що змінює обличчя Європи, У. Еко у своїй статті «Розп'яття, інструкція для користувача» прогнозує, що «через 30 років Європа стане зовсім поліхромним континентом, з усіма наслідками, що випливають з такої різнобарвності – змінами, рухами, сутичками й компромісами» [2, с. 428]. І додає, що така метаморфоза безболісною бути не може.

І сучасні полеміки: чи прибирати розп'яття зі шкільних класів в Італії, а у Франції про мусульманські хустки в школах – це і є ті сутички на шляху небезболісного переходу. У. Еко наводить як приклад французьку школу, яка на сто відсотків світська, але саме в республіканській Франції визріло багато могутніх течій сучасного католицизму. Як бачимо, від вилучення релігійних символів із загальноосвітніх французьких шкіл французька релігійність не постраждала. В італійських університетах розп'яття не вішають, але студенти вступають (і в чималій кількості) у християнські партії.

Й альтернативний приклад: щонайменше два покоління італійців провели шкільні роки в приміщеннях, де красувалося розп'яття між портретом короля і портретом дуче, і ці італійці стали хто учасниками Опору, хто прихильниками республіки. «Можна дійти висновку, – зауважує письменник, – що розміщення священних символів у школах не впливає на духовну еволюцію учнів» [2, с. 430].

Безперечно, хрест уже давно став художнім, усеосяжним символом. Хрест – частина культурної антропології і його символістика вкарбована в колективну уяву. «Якщо, наприклад, мусульманин бажає переселитися в Італію, не поступаючись своїми релігійними принципами, більш того – саме з метою захисту цих своїх принципів, йому краще прийняти звички й звичаї обраної країни... Приїжджаючи в мусульманську державу, – особисто я, – п'ю алкоголь тільки в готелях для європейців... і якщо кардинала запрошують з лекцією до мусульманської школи, він погоджується виступати в залі, де розвішані на стінах сури Корану» [2, с. 434].

Єдина Європа, де зростає кількість неєвропейців, повинна формувати правові та моральні засади на взаємній терпимості. Можливо, нині слово «терпіти» і вживають у зневажливому значенні, однак свого часу Дж. Локк видав прекрасне послання про терпимість і перу Вольтера належить трактат про терпимість. Концепція терпимості має свою історію, своє філософське достоїнство, оскільки ставить взаєморозуміння вище розбіжностей.

Не слід у школах затушовувати розбіжності, а потрібно їх обгрунтовувати. «Доцільно було б викладати в навчальних закладах історію релігій паралельно із Законом Божим – хоча б годину на тиждень, так щоб усі могли зрозуміти, про що

йдеться в Корані, або про що думають буддисти, і щоб усі разом – євреї, мусульмани, буддисти та християни всіх напрямків – краще розуміли, звідки взялася й що стверджує собою Біблія» [2, с. 435].

Завершуючи свою статтю, У. Еко закликає радикальних фундаменталістів: «Розумійте й приймайте звичаї та ментальність обраної країни», а звертаючись до країн, які приймають новоприбулих, говорить: «Нехай ваші нориви та звичаї не перетворюються в нав'язування ваших вірувань» [2, с. 435].

Ще одним із професійних захоплень У. Еко є переклад, він вважає його однією з найважливіших видів діяльності, що приводить до збагачення культур. У галузі перекладу письменник має неабиякий досвід, бо в ході своїх досліджень він не тільки аналізував багато перекладів, але й сам був перекладачем літературних текстів – «Вправи в стилі» (*Exercices de style*) Раймона Кено і «Сільві» (*Sylvie*) Жерара де Нерваля. Крім того, У. Еко залишається одним із італійських романістів, яких на сьогодні найбільше перекладають. До того ж, він завжди ставив собі за обов'язок співробітничати зі своїми перекладачами: багато із цих бесід – у тому числі й діалоги з Оленою Костюкович, перекладачем романів У. Еко російською мовою, – становлять невід'ємну частину аналізу й висвітлюють низку концептуальних особливостей перекладу.

Нещодавно У. Еко видав нову книгу «Сказати майже те саме» [3], яка торкається питань перекладу, у ній письменник зазначає: «Цю книгу, написану на основі особистого досвіду... я не видаю як посібник з теорії перекладу... з тієї простої причини, що нескінченні проблеми перекладознавства вона залишає відкритими» [4, с. 15].

«Переклад, – пише У. Еко, – це процедура, ...яка проходить під знаком переговорів» [3, с. 283]. Умови проведення будь-яких переговорів – надто важливий момент, щоб ним нехтувати. Кожна мова і кожний текст, який треба перекласти, мають специфічний характер, а отже, виникають специфічні проблеми. За надмірно теоретичного трактування питань щодо перекладу в жертву може бути принесено дуже багато важливих елементів «переговорного процесу». «Наприклад, теорія прагне до лінгвістичної чистоти, без якої практика цілком може обійтися, – вказує письменник, – проте цікаво було б зрозуміти, якою мірою і без чого ще може обійтися досвід. Звідси й думки про те, що переклад базується на чомусь на зразок переговорів, оскільки вони – саме той головний процес, у ході якого, щоб одержати щось, відмовляються від чогось іншого, і врешті-решт договірні сторони повинні вийти з цього процесу з відчуттям взаємного задоволення, пам'ятаючи золоте правило, згідно з яким усім володіти неможливо» [3, с. 288]. Отже, основна думка роботи – переклад ніколи не говорить абсолютно те саме, але обов'язково майже те саме. У. Еко ставить собі завдання зрозуміти, як далеко тягнуться межі цього майже, тобто що можна втратити і що додати в процесі перекладання.

Переклад, стверджує У. Еко, неодмінно спричиняє втрату частини змісту порівняно з оригіналом, при цьому він переконаний, що переклади здатні також і збагатити будь-яку мову. В той же час, відштовхуючись від есе Ф. Шлейєрмахера «Про різні методи перекладу» (1813), письменник не погоджується з ідеєю

романтиків, згідно з якою «індивідуум перебуває під владою мови і не може думати з повною визначеністю про те, що перебуває за мовними межами» [4, с. 161–162]. Якщо і справедливо те, що мова джунглів, як доводить В. Куайн, не дозволяє перекласти таку фразу, як «нейтринно позбавлені маси», то, стверджує У. Еко, є можливість розвивати, формувати й збагачувати цю мову. В. фон Гумбольдт першим помітив, що в процесі перекладання іншою мовою відбувається оновлення її новими художніми можливостями і значеннями. На доказ своїх слів У. Еко цитує здійснені Еліо Вітторіні часом і неточні переклади американських класиків, які сприяли народженню нового літературного стилю в італійській повоєнній літературі, а також французькі переклади з М. Хайдеггера, які, за його словами, «радикально змінили стиль багатьох французьких філософів» [4, с. 171]. Отже, перекладати тут означало не тільки втратити, але водночас і «нарощувати» зміст.

У цьому контексті доречним здається згадати про інтерпретацію «перекладу неперекладного», яку дав Ю. Лотман на початку 1990-х рр. У своїй роботі «У пошуках шляху» Ю. Лотман підкреслював, що саме вивчення механізму породження нових повідомлень змусило семіотику переглянути низку своїх фундаментальних позицій і сконцентруватися, зокрема, на проблемі перекладу. «Якщо для передання інформації достатньо одного каналу (однієї мови), – пише російський дослідник, – то структура, необхідна для вироблення нової інформації, передбачає наявність як мінімум двох різних мов. Якщо раніше фундаментальним недоліком перекладу, при перетині двох різних мов, вважали комунікативні труднощі, то тепер мовна невідповідність стає базовим механізмом для вироблення нового повідомлення» [5, с. 28]. Ю. Лотман, який у цьому випадку має на увазі не тільки інтерлінгвістичні, але й інтерсеміотичні переклади, вважає, що саме напруження, яке створюється під час перекладання того, що неможливо перекласти, приводить до вибухів смислу, що й спонукає до створення нових повідомлень: «Саме перекладання того, що неможливо перекласти, вимагає величезного напруження, створює передумови для вибуху смислу» [5, с. 46].

У той час коли У. Еко детально зупиняється на смислових втратах у процесі перекладання, Ю. Лотман якраз у них вбачає умови народження нового смислу. Одночасна присутність у культурному просторі мов, яким властивий різний ступінь перекладу, Ю. Лотман вважає фактором динаміки і культурних новацій: «...що складніший і неадекватніший переклад однієї непересічної частини простору мовою другої, то більш цінним в інформаційному та соціальному планах стає факт цього парадоксального спілкування. Можна сказати, що переклад неперекладного виявляється носієм інформації високої цінності» [6, с. 15]. У. Еко сприймає як парадокс те, що теоретично неперекладні тексти постійно перекладаються, тоді як Ю. Лотман інтерпретує цю обставину як одну з фундаментальних умов культурної трансляції. Ця розбіжність між теорією і практикою підштовхує до перекладання найбільш неперекладних текстів – як це робить У. Еко з «Сільві» та «Вправами в

стилі» – й активізує пошук нових виразних засобів, здатних збагатити культуру².

У. Еко – унікально обдарована, різностороння й непередбачувана особистість. Він автор багатьох інтелектуальних метафор і парадоксів, які самі по собі вийшли за межі вчених кіл і зробилися загальним надбанням. Це учений, який з найсерйознішим виглядом міркує про нову напасть – про наддоступність інформації: адже сьогоднішню інформацію необхідно фільтрувати – і з потоку фактів вибирати можливо кожен десятий. Йому належить постулат, згідно з яким класичною літературою краще займатися в зрілі роки, а сучасну вивчати – у молоді.

Письменник також автор нової теорії соціальних класів, тобто класів, які протиставляються за рівнем володіння комп'ютером: неопролетарії – це ті, кому комп'ютер невіддільний; дрібна буржуазія – це ті, хто здатний до практичного його використання; еліта – це ті, хто вільно й широко використовує високий потенціал електронних технологій. У той же час У. Еко належить прогноз стосовно того, що комп'ютери не тільки не витіснять книгу, а навіть зміцнять її позиції.

Він не просто шанувальник книги, а надзвичайний книгоман. Стверджують, що бібліотека в його міській квартирі нараховує близько 30 000 томів, серед яких чимало старовинних книг і книжних раритетів, ще десять тисяч у замиському будинку та п'ять тисяч в університетській квартирі в Болоньї. Щодня поштою йому надсилають книг по десять, тобто біля треста штук на місяць, хоча він їх не замовляє, книги самі до нього тягнуться. У. Еко доводиться організовувати регулярні акції: роздаровувати книги своїм студентам, та їх все одно багато. На питання журналіста, яку з книг він вважає найпрекраснішою, У. Еко відповів, що це перше видання «Уїліса» Джойса. «Це моє одне з останніх придбань. Я довго її шукав, вона була видана накладом всього тисяча примірників. Тепер мені дуже приємно тримати її в руках. Таку радість ніщо не приносить: ні один фільм, ні одна фотокартка. Мої пальці гортають сторінки книги, торкаються її... У самому акті читання є дещо величне і піднесене...» [7].

Як звичайна людина, він має пристрасть до малювання і гри на флейті, дуже любить жарти та містифікації, які часто сам ініціює. Так, у 1995 році У. Еко поділився з журналістами «таємницею» свого прізвища, яке, як визначив письменник, є аббревіатурою *Ex Caelis Oblatus* («Божий дар»). Утім, цей «феномен», на думку письменника, пояснюється тим, що його дід був знайдений на вулиці, а в той час італійські чиновники називали таких дітей іменами зі списків, які складали монахи-езуїти.

У. Еко має свою сторінку в Інтернеті (*Eco's Home Page*), де розміщена його біографія, лекції, рецензії на його твори.

Унікальною, на нашу думку, є стаття «Про плюси й мінуси смерті», у якій письменник стверджує, що підготовка до смерті заснована на поступовому

² Детально на питаннях перекладу ми зупинялись у своїй попередній роботі [див.: *Сабадаш Ю. С.* Переклад як форма збагачення культури в контексті дослідження Умберто Еко «Сказати майже те ж саме» / *Ю. С. Сабадаш* // *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. – К., 2009. – № 1. – С. 27–31].

усвідомленні принципу *Vanitas vanitatus*, за Екклізіастом, тобто все суєта суєт. «Я з тих, – зазначає У. Еко, – хто не плаче за молодістю, хоча радий, що прожив її, але не хотів би пережити її заново, оскільки нині я відчуваю себе багатшим. А от думка, що коли прийде смерть, усе це багатство зникне – це причина і страждань і страхів. І навіть віра, що мої нащадки колись пізнають стільки ж, скільки я, і навіть більше, не втішає мене. Я думаю: яка втрата, десятки років витрачені на набуття унікального досвіду, і все це має зникнути... Рятуватися від цих нерадісних думок можна тільки працюючи. Писати статті, малювати, зводити міста...» [2, с. 580].

Умберто Еко – це завжди діяльна людина: письменник зі світовим ім'ям, учений, почесний доктор багатьох університетів, знаменитий у першу чергу своїми науковими працями з історії та теорії культури, естетики, медієвістики, семіотики, він займає активну гуманістичну позицію і, регулярно друкуючись в періодичній пресі, зробився своєрідним «моральним барометром» суспільства, і не лише італійського.

Література:

1. *Эко У.* Быть интеллигентом в России знак противостояния [Текст] / У. Эко // Литературная газета. – 1998. – № 18–19. – 13 мая. – С. 3.
2. *Эко У.* Полный назад! Горячие войны и популизм в СМИ [Текст] / У. Эко ; пер. с итал. Е. Костюкович. – М. : Эксмо, 2007. – 592 с.
3. *Эко У.* Сказать почти то же самое: Опыты о переводе : фрагменты книги [Текст] / У. Эко ; пер. с итал. А. Ковалю // Иностранная литература. – 2005. – № 10.
4. *Eco U.* Dire quasi la stessa cosa [Text] / U. Eco. – 3-d ed. – Milano : RCS Libri / Bompiani, 2003.
5. *Lotman Ju.* La struttura pensante [Text] / Ju. Lotman // Lotman Ju. Cercare la strada. – Venezia : Marsilia, 1994.
6. *Лотман Ю. М.* Культура и взрыв [Текст] / Ю. М. Лотман. – М. : Прогресс, 1992. – 270 с.
7. *Эко У.* «Я надел на свои похороны не тот галстук» [Электронный ресурс] / У. Эко – Режим доступа : http://www.kultura-portal.ru/tree_new/cultpaper/article.jsp?number=560&rubric_id=209&crubric_id=100423&pub_id=622489